

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

De vikingatida fynden med engelska mynt från Finland och några
jämförelser med dem

Jonsson, Kenneth

Fornvännen 78, 29-34

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1983_029

Ingår i: samla.raa.se

De vikingatida fynden med engelska mynt från Finland och några jämförelser med dem

Av Kenneth Jonsson

Det finns ett mycket intressant material i den av Tuukka Talvio publicerade *Sylloge of Coins of the British Isles* (SCBI) del 25, The National Museum, Helsinki, and other public Collections in Finland, Anglo-Saxon, Anglo-Norman and Hiberno-Norse Coins, London 1978. Förutom några synpunkter kring denna volym görs nedan en del jämförelser mellan de finska fynden och främst de svenska fynden av engelska mynt från vikingatiden.

Sedan starten 1958 har nu 25 volymer kommit ut i Sylloge-serien (SCBI) med syfte att publicera alla samlingar med mynt slagna på de brittiska öarna. Av naturliga skäl är det främst samlingar i England som har redovisats, och de har främst behandlat de keltiska, anglosaxiska och anglonormandiska perioderna. Detta till trots finns de största samlingarna av vikingatida engelska mynt i de nordiska myntkabinetter och då främst i Stockholm, där samlingen publicerades redan 1846 och 1881 i B. E. Hildebrands klassiska *Anglosachsiska Mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord*. Rikedom i Norden hänger naturligtvis samman med de omfattande vikingatida skattfynden. Följande sammanställning visar det ungefärliga antalet engelska mynt från vikingatiden som hittats i resp. land:

Sverige	37 500
Danmark	5 300
Norge	3 300
Finland	1 000
Island	185

Samlingarna i Köpenhamn publicerades 1964—1975 i åtta volymer i SCBI av Georg

Galster och omfattar förutom fyndmynten även ett betydande antal som kommer från privatsamlingar. I den första volymen finns värdefulla sammanställningar av de danska fynden (inkl. Skånelandskapen) och redovisning av samlingarnas historia. Av övriga samlingar i Norden har tidigare endast de anglonormandiska mynten i Stockholm publicerats i en delvolym av SCBI av C. E. Blunt och Michael Dolley 1969. Det rör sig här om ett litet (288 ex. vartill kommer ca 35 ex som dessvärre glömdes bort av författarna) men viktigt material eftersom det omfattar slutskedet av myntimporten från England under vikingatiden. De yngsta mynten kan dateras till ca 1128—1131.

Den här av Talvio publicerade Syllogen över det finska materialet är den första som beskriver och illustrerar samtliga kända ex. i offentliga samlingar i ett land, och man kan därför räkna med att den kommer att stå sig under mycket lång tid framöver. Förutom Nationalmuseets samlingar i Helsingfors redovisas samlingarna i Borgå, Ilmajoki, Lahti och Åbo. Talvio har tidigare i ett flertal artiklar dokumenterat sina kunskaper i ämnet och materialet har behandlats på ett föredömligt sätt. I motsats till samlingen i Köpenhamn är den finska Syllogen nästan till 100 % baserad på inhemska fynd, vilket gör att man praktiskt taget kan sätta likhetstecken mellan Syllogen och fyndmaterialet. De få undantagen utgörs bl. a. av 5 mynt från ett fynd i Botarve, Väte sn, Gotland, som i övrigt (förhoppningsvis) finns på Kungl. Myntkabinettet i Stockholm.

Liksom i övriga nordiska länder består de

vikingatida fynden i Finland av mynt från ett flertal olika länder. Sammanlagt uppgår de till ca 7 250 mynt och de fördelar sig på ungefär följande sätt:

Sassanidiska	18
Arabiska	1 625
Bysantinska	12
Tyska	4 350
Böhmiska	9
Italienska	4
Ungerska	3
Engelska	1 000
Irländska	25
Skandinaviska efterpräglings	169
Danska	33
Norska	2
Svenska	17

De sassanidiska och arabiska publicerades 1966 av Beatrice Granberg (*Förteckning över kufiska myntfynd i Finland*, Helsingfors 1966) medan Helmer Salmo 1948 hade redogjort för de tyska (*Deutsche Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finlands*, *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* XLVII, Helsingfors 1948). De svenska redovisades av Talvio 1975 (Sigtunamynt i Finlands Nationalmuseum. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1973—74, s. 8—15).

De engelska, irländska och skandinaviska mynten har varit föremål för bearbetning vid ett flertal tillfällen och för dessa redogör Talvio på s. XX—XXII. Otto Alcenius höll på med en publikation om Anglosachsiska mynt funna i Finland, när han avled 1913, och det blev i stället Carl Axel Nordman som 1921 kunde utge *Anglo-Saxon Coins found in Finland*. Nordman förtecknade 797 engelska, 17 irländska samt 28 skandinaviska efterpräglings, medan Talvios motsvarande siffror är 938 resp. 23 och 169.

Efter att på s. XI—XVI ha redogjort för omständigheterna kring 1600—1700-talsfynden med engelska mynt övergår Talvio till att berätta om skapandet av Åbo (senare Helsingfors) Universitets mynt- och medaljsamling på 1740-talet och dess vidare öden fram till idag, då Myntkabinetet utgör en del av Nationalmuseet i Helsingfors. På s. XXVI—XXXV ger han en sammanställning av skatt- och lösfynden i samband med uppgifter om myntens proveniens, och man hade önskat att denna del gjorts betydligt

mer omfattande, men han lovar att vid ett senare tillfälle utförligt redovisa för de finska fynden, och tills dess får man nöja sig med hans kortfattade sammanställning. Man får då också hoppas att alla fynden kommer att behandlas i ett sammanhang, och inte som här uppdelade på två helt skilda avsnitt (s. XI—XVI resp. XXVI—XXXV) vilket gör det hela onödigt svåröverskådligt.

Mynt har ju den fördelen jämfört med de flesta andra föremålstyper att de som regel kan dateras mycket noggrannt vad gäller präglings tiden. De arabiska mynten har t. o. m. årtal, medan de engelska kan dateras till ca sexårsperioder eller ännu snävare, och de tyska efter regeringsperioder som kan vara av varierande längd. Mynten under vikingatiden cirkulerade under mycket lång tid. De som var i omlopp t. ex. omkr. 1050 omfattade därför mynt fr. o. m. de äldsta som importerats, d. v. s. sassanidiska och arabiska från 500—900-talen, och fram till de allra yngsta som hade importerats helt nyligen från t. ex. Tyskland eller England. Av naturliga skäl var dock de äldsta mycket få och de yngsta relativt många, medan den stora massan hörde till tiden dessemellan. De yngsta mynten i ett fynd ger därför en mycket bra datering av nedläggningstiden förutsatt att antalet mynt är tillräckligt stort för att få med något ex. även av de allra yngsta. Årtalen för slutmynten (d. v. s. de yngsta) för de engelska resp. övriga i fynden stämmer också väl överens med undantag för de små fynden.

Den äldsta skatten (Hadvala, Pikkiö sn) är den enda med slutmynt före år 1000. En jämförelse med övriga Norden visar att just på 990-talet och de första åren på 1000-talet ligger en markant fyndhorisont med ett mycket stort antal skatter, som sedan följs av en period ca 1005—1015 med mycket få fynd. Till denna senare period hör i Finland inte mindre än tre skatter, men eftersom en av dem består av mycket få mynt, och en annan bara är delvis känd till sitt innehåll, så blir dateringarna för dessa två osäkra. Det är först på 1020-talet som man har ett större antal fynd i det finska materialet, och det är troligt att de representerar den första stora import-

En sammanställning av de 26 skattfynden baserad på Talvios uppgifter och ordnade efter nedläggnings-tid ger följande:

	Fynd- år	Antal			Slutmynt	
		Totalt	Eng.	Tyska	Eng.	Övr.
Hadvala, Pikkiö sn, Eg. Finland	1949	54?	13	28	991	997
Värilä, Sysmä sn, Tavastland	1870	98	15	76	997	1006
Lipanmäki, Sysmä sn, Tavastland	1949	7	2	1	1009	985
Pätiälä, Asikkala sn, Tavastland	1934	314+ (137)	(18)	(112)	1003	1014
Pälkäne, Pälkäne sn, Tavastland	1786	ca 172	27	ca 130	1017	1011
Joensuu, Haliko sn, Eg. Finland	1869	4	1	3	1023	1002
Mäkrä, Rautu sn, Karelen (Sovjet)	1832	17	1+?	≤ 7	1023	1008/9
Ellilä, Hattula sn, Tavastland	1950	175+	85+	66+	1023	1024
Immilä, Nastola sn, Tavastland	1865	56	24	29	1023	1024
Sievola, Paimio sn, Eg. Finland	1841	200+ (27)	(6)	(15)	1029	1030
Nikkilä, Nousiainen sn, Eg. Finland	1895	1 697	273	1 166	1035	1029
Luurila, Hattula sn, Tavastland	1906	126	16	71	1029	1036
Selkäsaari, Sääksmäki sn, Tavastland	1929?	47+ (41)	(9)	(31)	1038	1037
Nousiainen, Nousiainen sn, Eg. Finland	1762?	12+	4+	3+	1029	1039
Uskela, Salo, Eg. Finland	1686	12+	3+	?	1042	?
Mömmölä, Hollola sn, Tavastland	1962	161	9	147	1044	1050
Prästgården, Mynämäki sn, Eg. Finland	ca 1870	52? (28)	(11)	(16)	1046	1050
Kuuppala, Kurkijoki sn, Karelen (Sovjet)	1886	flera hundra (81)	(19)	(43)	1050	1050
Ihala, Raisio sn, Eg. Finland	1752	150—200 (93)	(9)	(80)	1048	1051
Puutteenkylä, Kuusamo sn, Österbotten	1896	407	3	397+	1023	1054
Anttila, Lieto sn, Eg. Finland	1897	872	51	772	1046	1060
Pänniönmäki, Rautu sn, Karelen (Sovjet)	1922	382	3	471	1059	1068
Linnaniemi, Hämeenlinna, Tavastland	1894	65	12	15	1089	1088
Lehdesmäki, Hauho sn, Tavastland	1855	16	3	1	1029	1090
Aatservainen, Salla sn, Österbotten (Sovjet)	1839	174	9?	163?	1083?	1110
Tuomaala, Raisio sn, Eg. Finland	1835	618?	?	?	?	?

När endast en mindre del av ett fynd är beskrivet eller bevarat så är antalet för dessa satta inom parenteser.

vågen, vilket är ca tre decennier senare än i övriga Norden.

På 1030-talet ligger flera fynd, däribland det största vikingatida överhuvud taget, nämligen Nikkilä, Nousiainen sn, Egentliga Finland, med nästan 1 700 mynt.

Vid 1000-talets mitt finns ett flertal skatter, alla relativt stora och här kan man ta om en fyndhorisont, som även har sin motsvarighet i Norden i övrigt.

Två stora fynd från 1060-talet bildar en mellangrupp, medan tre fynd decennierna före och efter 1100 bildar en slutgrupp. I Danmark och Norge upphör fynd med utländska mynt, när den inhemska myntningen blir fast etablerad och nationella valutor skapas. För Danmarks del finns två stora fynd

som utgör undantag, ett från Johannishus i Blekinge (som då hörde till Danmark) nedlagt efter 1120 och ett från Store Frigaard på Bornholm nedlagt efter 1106. För det svenska fastlandets del finns efter 1066 bara ett känt skattfynd från Venngarn i Uppland, nedlagt efter 1079. På Gotland däremot går skattfynden ända fram till 1140 (Burge), och i Baltikum går de ännu längre fram i tiden. Det är märkligt att skattfynden på svenska fastlandet upphör så tidigt med tanke på att de fortsätter på Gotland och i Baltikum och Finland. Lösfynd, speciellt gravfynden, nu senast från Leksands kyrka, har emellertid visat att engelska och tyska mynt har importerats till fastlandet åtminstone fram till omkring 1100. Perioden ca 1080 tills den in-

hemska myntningen börjar ungefär 100 år senare har länge betraktats som en myntlös tid på fastlandet, men lösfynden har under senare år börjat att fylla den äldre delen av perioden och de finska fynden kan tyda på att bilden för skattfynden förr eller senare även kan komma att ändras genom framtida fynd.

En viktig fråga är vilken väg importen tagit och fyndens sammansättning kan här vara av betydelse. I de finska fynden är de tyska mynten drygt fyra gånger så vanliga som de engelska, ca 4 350 resp. ca 1 000. Det finns emellertid mycket stora skillnader mellan fynd från olika perioder. För fynd nedlagda på 1020-talet är den engelska andelen som störst och förhållandet mellan tyska och engelska är då 1:1, medan de sju fynden från 1050—1060-talen har en tysk övervikt på inte mindre än 18:1 eller 1 926 mot 105. I svenska fynd minskar andelen engelska mynt från 1040—1050-talen och framåt beroende på att importen från England då minskar kraftigt, men andelen når inte så lågt som för de finska fynden, där det är de östliga och nordliga fynden som har den kraftigaste dominansen av tyska mynt och tyder på kontakt med Ryssland. Förhållandet mellan antalet engelska mynt av olika typer i de enskilda fynden visar för de flesta fynden en slående jämnhet för Æthelred II:s och Cnuts vanliga typer, medan endast ett fynd (Ellilä) har en markant dominans för Æthelred II:s Crux och Long Cross typer, vilket är karaktäristiskt för de gotländska fynden. Sammantaget skulle man kunna tolka det finska materialet så att det inte tyder på någon kontinuerlig importväg för mynten, utan att olika vägar dominerat under olika tider. Den första större importvägen på 1020—1030-talen kan ha kommit via det svenska fastlandet, något som kan finna stöd i det faktum att ett (annars) onormalt stort antal Anund Jakob mynt hittats i Finland. Vad som kan tyckas märkligt är att skattfyndens sammansättning inte tyder på några djupare kontakter med Gotland, som ju annars intar en dominerande ställning bland de nordiska skattfynden. Slutfasen i den finska myntimporten tyder på kontakter med

Baltikum och Ryssland, som ytterligare förstärks genom två gravfynd med mynt från Stephen 1135—1154, som i Nordeuropa endast förekommer i östliga fynd. Eftersom det finska materialet är så litet ur statistiskt synvinkel kan det dock vara klokt att inte försöka analysera materialet för hårt.

Huvuddelen av Syllogen upptas av beskrivningar och illustrationer av de enskilda engelska mynten nr 1—919. Här kan det påpekas att beskrivningen på ett mynt beklagligt föll bort under tryckningen. Det gäller nr 13 (!) där följande skall stå: "Ipswich (GIPES), Lytelman. Pikkiö 1949. Turku Museum."

Talvio redovisar de olika typvarianter som finns sist inom varje huvudtyp, vilket gör Syllogen praktisk att arbeta med. Vad gäller fotografierna är de som regel bättre än i en del andra Sylloge-volymer men är ändå inte så bra som man skulle önska sig. Inskrifterna blir härigenom ofta svårlästa och det hade varit bra med hänvisningar till Hd nr, då Nordman (som Talvio hänvisar till) inte har med alla ex. som redovisas här.

Det äldsta engelska myntet är präglad under Æthelstan 924—939 och är ett lösfynd från Åland. Importen till Norden av västerländska mynt är av fynden att döma mycket liten under 800-talet och fram till slutet av 900-talet. Under denna tid utgörs importen nästan uteslutande av arabiska dirhemer. För Finlands del är fynden från den tiden mycket få med undantag för Åland med ca 1 350 mynt. Övriga icke-arabiska mynt funna på Åland är sassanidiska samt ett bysantinskt. Skattfynden på Åland går fram till 970-talet, d. v. s. just den tid då importen av tyska och engelska mynt till Norden börjar komma igång. Att inga senare skatt- eller lösfynd hittats på Åland tyder på att kontakterna gick nästan uteslutande österut, eller möjligen på en katastrof, eftersom man kan tycka att någon import borde förekomma med tanke på öns geografiska läge och möjligheterna till kontakter västerut eller söderut. Att kontakter fanns visas i alla fall av Æthelstanmyntet. En intressant parallell utgör myntfynden från Birka som liknar de åländskas sammansättning och upphör lika plötsligt,

<i>Edgar 959—975</i>	Datering	Talvio	Hd
Reform Small Cross	973—975	—	60
<i>Edward Martyren 975—978</i>			
Normal Small Cross	975—978	1	27
<i>Æthelred II 978—1016</i>			
First Small Cross	978—979	1	12
First Hand	979—985	9	296
Second Hand	985—991	4	196
Benediction Hand	991	3	36
Crux	991—997	142	835
Intermediate Small Cross	997	—	9
Long Cross	997—1003	222	958
Helmet	1003—1009	61	532
Agnus Dei	1009	—	5
Last Small Cross	1009—1017	156	1.414
<i>Cnut 1016—1035</i>			
Quatrefoil	1017—1023	162	1.566
Pointed Helmet	1023—1029	102	1.189
Short Cross	1029—1035	34	872
<i>Harold I 1035—1040</i>			
Jewel Cross	1035—1038	5	408
Fleur-de-Lis	1038—1040	8	633
<i>Harthacnut 1035—1037, 1040—1042</i>			
Jewel Cross	1035—1037	—	73
Arm-and-Sceptre	1040—1042	—	328
<i>Edward Bekännaren 1042—1066</i>			
Pax	1042—1044	4	217
Radiate Small Cross	1044—1046	7	207
Trefoil Qadrilateral	1046—1048	3	135
Short Cross	1048—1050	—	123
Expanding Cross	1050—1053	2	56
Pointed Helmet	1053—1056	—	29
Sovereign/Eagles	1056—1059	—	11
Hammer Cross	1059—1062	1	9
Facing Small Cross	1062—1065	—	7
Pyramids	1065—1066	—	6
<i>Harold II 1066</i>			
Pax	1066	—	5
		927	10.254

och man kan då fråga sig om det finns något samband.

I England genomfördes en myntreform under Edgars regering 959—975. Den fick stor betydelse och innebar att endast mynt av en typ, präglad i upp till ett 60-tal myntorter över hela landet, tilläts cirkulera samtidigt. Varje typ var tidsbegränsad med återkommande typskiften som följde. Ovan visas en sammanställning av det finska materialet

jämfört med Hildebrands *Anglosachsiska mynt* 1881 (Hd) fördelat på typer från myntreformen ca 973 till 1066.

Eftersom Hd bygger på varianter så är den inte helt representativ för de svenska fynden, och som ex. kan nämnas att framför allt Æthelred II Long Cross är kraftigt underrepresenterad, p. g. a. att det där finns ett mycket stort antal dubletter.

För det äldsta skedet av myntimporten före

utbetalandet av den första danagälden 991 (troligen under Crux) märks tydligt att den finska importen börjar senare än den svenska, genom att de äldre typerna (med undantag för Benediction Hand) är dåligt representerade eftersom de främst förekommer i samtida fynd. För de under vikingatiden vanligaste typerna fr. o. m. Crux t. o. m. Cnut Short Cross motsvarar antalen i Talvio och Hd varandra väl. En dramatisk skillnad märks för Harold I och Harthacnut (varav den senare helt saknas i Finland), men här är Hd:s antal kraftigt påverkade av ett mycket stort fynd från Äspinge i Skåne. Även det förutan märks i det finska materialet att engelska mynt över huvud taget är dåligt företrädade i de yngre fynden. Denna nedgång märks också tydligt redan under Cnut Short Cross. De yngsta anglosaxiska mynten funna i Finland hör till ca 1050—1053. Ett blygsamt återupptagande av importen märks på 1080—1090-talen, medan de tre yngsta av vikingatidskaraktär (från Stephen 1135—1154 och

Henrik II 1154—1189) alla är lösfynd från gravar.

Syllogen avslutas med de irländska (nr 921—942) och skandinaviska efterpräglingarna (943—1111). För de senare är antalet ovanligt högt i förhållande till de engelska, och bland dem ingår ett flertal stampidentiska mynt, och hela materialet vore värt en närmare analys och jämförelse med motsvarande från Sverige, Danmark, Baltikum o. s. v. En bra referens katalog för skandinaviska efterpräglingar saknas, och den katalog som man ofta får hänvisa till är Syllogen över samlingen i Köpenhamn, men där är myntens inbördes ordning ofta ologisk och förvirrande. Talvio har med sitt material gjort en uppdelning som är logisk och lätt att hitta i. Den kommer förmodligen att användas som förebild vid beskrivning av liknande mynt i andra sammanhang, liksom som referens katalog även om materialet är förhållandevis litet.